

Katri Nyberg-Koskelainen

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Sosiaali- ja terveysalan ammattikorkeakoulututkinto

Sosionomi (AMK)

Opinnäytetyö, 2023

OPAS SUKUPUOLIRISTIRIITAA KOKEVIEN LASTEN JA NUORTEN HUOLTAJILLE

**Työkalu Kuopion Tyttöjen Talon seksuaalivouonta- ja
seksuaaliohjaustyöhön**

Diak

TIIVISTELMÄ

Katri Nyberg-Koskelainen

Opas sukupuoliristiriitaa kokevien lasten ja nuorten huoltajille – työkalu Kuopion Tyttöjen Talon seksuaalineuvonta- ja seksuaaliohjaustyöhön

38 sivua ja 2 liitettä

Kevät 2023

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Sosiaali- ja terveystieteiden ammattikorkeakoulututkinto

Sosionomi (AMK)

Kehittämispainotteisen opinnäytetyön tarkoituksena oli valmistaa sukupuoliristiriitaa kokevien lasten ja nuorten huoltajille opas, jota työelämäkumppani voi käyttää asiakastyössä. Työ tehtiin yhteistyössä Kuopion Tyttöjen Talon kanssa. Toive kehittämishankkeesta tuli suoraan työelämäkumppanilta. Heidän toiveenaan oli mahdollisimman helppolukuinen, tiivis tietopaketti, joka sisältää perustietoa sukupuoliristiriidan kokemisesta, sanastoa sekä ohjeita siihen mistä voi hakea lisätietoa ja vertaistukea.

Opinnäytetyön tarkoituksena oli valmistaa opas, joka vastaa työelämäkumppanin toiveisiin ja keskittyy erityisesti Kuopion alueelta löytyvään tuen ja vertaistuen muotoihin. Oppaan tavoitteena on toimia tukena lasten ja nuorten huoltajille uuden tilanteen edessä, lisätä tietoutta sekä normalisoida puhetta sukupuolen moninaisuudesta ja tarjota keinoja käsitellä tilannetta, jossa lapsi tai nuori kokee sukupuoliristiriitaa. Opas koostettiin työn teoreettisen tietopohjan sekä työelämäkumppanin toiveiden ja heiltä saadun palautteen avulla.

Työelämäkumppanilta on kerätty välipalautetta oppaan valmistumisprosessin ajan, joten heillä on ollut koko ajan mahdollisuus vaikuttaa lopputulokseen. Saadun palautteen perusteella opas vastaa työelämäkumppanin toiveita ja tarpeita muilta osin paitsi paikallisten palveluntarjoajien osalta. Kuopion alueella ei ole tällä hetkellä aktiivisia palveluntarjoajia, jotka tarjoaisivat tukea tai vertaistukea sukupuoliristiriitaa kokeville lapsille ja nuorille Kuopion Tyttöjen Talon lukuun ottamatta. Internetistä löytyy useita palveluntarjoajia ja tarjolla on monenlaisia etätapahtumia sekä vertaistukiryhmiä sekä lapsille ja nuorille että heidän huoltajilleen. Tulevaisuudessa voisi tutkia, miten paikallisen vertaistukiryhmän puuttuminen vaikuttaa perheisiin, joissa lapsi tai nuori kokee sukupuoliristiriitaa ja miten etänä toimiva ryhmä toimii verrattuna paikalliseen ryhmään.

Asiasanat: opas, sukupuolen moninaisuus, sukupuoliristiriita, vertaistuki

ABSTRACT

Katri Nyberg-Koskelainen

A guidebook to guardians of children and youth who experience gender dysphoria – a tool for sexual counselling work at the Girl's House in Kuopio

38 pages and 2 appendices

Spring 2023

Diaconia University of Applied Sciences

Bachelor's Degree Programme in Social Services

Bachelor of Social Services

The purpose of this development-oriented thesis was to produce a guidebook to the guardians of children and youth who are experiencing gender dysphoria. The guidebook supports the guardians when they are facing a new situation, normalize gender diversity and offer support in the situation. The aim was to create a guidebook that focuses especially on support and peer support found in the Kuopio region.

The thesis was made in partnership with the Girl's House in Kuopio. The idea for the development work came from the working life representative. There was a need for a short and compact guidebook that contains information about gender dysphoria, the vocabulary of gender diversity and instructions for where to find more information on the subject and peer support. The guidebook was composed using the literal background of the thesis and feedback from the working life representatives.

Feedback was gathered from the Girl's House, so they were able to impact the outcome during the whole process. Based on the feedback, the guidebook corresponds to the wishes and needs of the working life representative in all the other parts except for the local service providers. Now there are no other active service providers in the Kuopio region who offer support or peer support for children and youth experiencing gender dysphoria except the Girl's House. There are several service providers on the Internet, they offer online happenings and groups for the children and the guardians. In the future it could be researched how the lack of local peer support affect families with children or youth who experience gender dysphoria and how online alternative works compared with a local one.

Keywords: gender diversity, gender dysphoria, guidebook, peer support

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	4
2 YHDENVERTAISUUS JA TASA-ARVO	6
2.1 Yhdenvertaisuus ja tasa-arvo Suomessa.....	6
2.2 Sateenkaari-ihmisten osallisuus yhteiskunnassa	7
2.3 Sukupuolisensitiivisyys.....	8
3 SUKUPUOLEN MONINAISUUS	9
3.1 Sukupuolen määritelmä	9
3.2 Sukupuolen käsitteitä.....	10
3.3 Lasten sukupuolisuus.....	11
3.4 Nuorten sukupuolisuus.....	12
4 SUKUPUOLIRISTIRIITA JA SIINÄ TUKEMINEN	14
4.1 Sukupuoliristiriita	14
4.2 Sosiaalinen transito	15
4.3 Lääketieteelliset korjaushoidot	16
4.4 Korjaushoidot alaikäisille.....	17
4.5 Vähemmistöstressi.....	17
4.6 Huoltajan rooli	18
4.7 Vertaistuen merkitys.....	19
5 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TAVOITTEET.....	20
6 SETTLEMENTTI PUIJOLA JA KUOPION TYTTÖJEN TALO	21
7 KEHITTÄMISPROSESSI	23
7.1 Kehittämispainotteinen opinnäytetyö.....	23
7.2 Opinnäytetyön prosessi.....	24
7.3 Oppaan sisältöjen luominen	25
7.4 Paikalliset palvelut.....	27
8 EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS	29
9 POHDINTA	31

9.1 Opinnäytetyön tuotos ja teoreettinen tietopohja	31
9.2 Ammatillisen osaamisen kehittyminen	32
LÄHTEET	34
LIITE 1. Oppaan sisäsivut.....	38
LIITE 2. Opas.....	39

1 JOHDANTO

Tätä opinnäytetyötä kirjoittaessani on Suomen hallitus juuri hyväksynyt uuden translain, eli lain sukupuolen vahvistamisesta. Laki parantaa sukupuolivähemmistöjen itsemäärittämisoikeutta ja yhdenvertaisuutta perustuslain sekä Suomea sitovien kansainvälisten ihmisoikeussopimusten määrittelemällä tavalla (Sosiaali- ja terveysministeriö, 2023). Suomessa on voimassa yhdenvertaisuuslaki, joka kieltää syrjinnän esimerkiksi seksuaalisen suuntautumisen vuoksi sekä tasa-arvolaki, jonka mukaan sukupuoleen, sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun perustuva syrjintä on kiellettyä (L 1325/2014; L 1329/2014). Kuitenkin monet joutuvat kokemaan ulkopuolisuutta ja syrjintää seksuaalisen suuntautumisen tai sukupuoli-identiteetin vuoksi. Tietoutta lisäämällä voidaan lisätä ymmärrystä ja hyväksyntää sekä normalisoida puhetta sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuudesta.

Sukupuoli on moninainen ilmiö, jota ei voida jakaa vain kahteen vastakkaiseen ja selvästi erotettavaan sukupuoleen. Jokaisen ihmisen sukupuoli on ainutlaatuinen ja koostuu yksilöllisistä piirteistä. Ihmiselämän aikana tunteet, ajattelu ja käyttäytyminen vaihtelevat. Sukupuoli ja seksuaalisuus saavat erilaisia merkityksiä ja sisältöjä lapsena, nuorena, aikuisena ja vanhuksena. Sukupuolta käsitteenä ei voi yksioikoisesti määritellä mihinkään lokeroon tai pitää itsestäänselvyytenä. Sukupuolesta keskusteltaessa on hyvä pitää mielessä sen ilmenemisen ja kokemisen moninaisuus. (Anttonen, 2007. s. 12; Hästbacka & Siren, 2017, s.10.)

Sukupuoli-identiteetti kertoo ihmisen oman kokemuksen sukupuolestaan tai sukupuoleettomuudestaan. Se sisältää vaatetuksen, ulkonäön, puhetyylin, ilmeet ja eleet, joilla sukupuolta ilmaistaan itselle ja muille joko tietoisesti tai tiedostamatta. Sukupuoli-identiteetti ei rakennu automaattisesti, vaan kasvaessaan ihminen pyrkii tulkitsemaan ja ymmärtämään sekä omaa että toisten sukupuolta. Sukupuoli-identiteetti ei ole vakaa, aina sama ja pysyvä vaan se on prosessissa ja voi muuttua elämän aikana. Sukupuolen ilmaisutapoja on yhtä monia, kuin on ihmisiäkin. (Huuska, 2012, s. 225.)

Sukupuoliristiriita syntyy, kun ihmisen kokemus omasta sukupuolesta ei vastaa syntymässä määriteltä. Sukupuolen määritelmä ja siihen liittyvän sosiaalisen roolin odotukset voivat aiheuttavat voimakasta ahdistusta ja hoitamattomana johtaa vaikeaan masennukseen tai jopa itsemurhaan. Monet sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyvät kysymykset mietityttävät lapsia ja nuoria ja sukupuoliristiriita on yksi näistä. On tärkeää, että heidän huoltajillaan on ajankohtaista tietoa asiasta, niin että he pystyvät tukemaan lasten ja nuorten kasvua ja kehitystä sekä saavat vertaistukea itselleen näiden kysymysten äärellä.

Tämä opinnäytetyö on kehittämispainotteinen työ. Tarkoituksena oli valmistaa opas sukupuoliristiriitaa kokevien lasten ja nuorten huoltajille, jota työelämäkumppani voi käyttää omassa työskentelyssään. Opinnäytetyön aihetta valitessa olin yhteydessä entiseen työharjoittelupaikkaani Kuopion Tyttöjen Taloon. Keskustellessani talon johtajan Johanna Luomalan kanssa hän ehdotti tämänkaltaisen oppaan tekemistä, sillä sukupuoliristiriita ja siihen liittyvät kysymykset puhututtavat tällä hetkellä ja tarve helppolukuiselle oppaalle, jota voitaisiin antaa asiakaskäynneillä, on kasvava. Opinnäytetyön tavoitteena oli valmistaa opas, joka vastaa työelämäkumppanin toiveisiin ja keskittyy erityisesti Kuopion alueelta löytyvään tukeen ja vertaistukeen. Oppaan tavoitteena on olla tukena lasten ja nuorten huoltajille uuden tilanteen edessä, lisätä tietoutta sekä normalisoida puhetta sukupuolen moninaisuudesta ja tarjota keinoja käsitellä tilannetta, jossa lapsi tai nuori kokee sukupuoliristiriitaa.

2 YHDENVERTAISUUS JA TASA-ARVO

2.1 Yhdenvertaisuus ja tasa-arvo Suomessa

Yhdenvertaisuus tarkoittaa sitä, että kaikki ihmiset ovat samanarvoisia riippumatta heidän alkuperästään, iästään, kansalaisuudestaan, kielestään, vakaumuksestaan, uskonnostaan, mielipiteestään, poliittisesta tai ammattiyhdistystoiminnastaan, vammastaan, terveydentilastaan, perhesuhteistaan, seksuaalisesta suuntautumisestaan tai muusta henkilöön liittyvästä syystä. Suomessa on voimassa yhdenvertaisuuslaki, jonka tarkoituksena on edistää yhdenvertaisuutta ja ehkäistä syrjintää. Yhdenvertaisuuslain toteutumista valvoo yhdenvertaisuusvaltuutettu ja työsyöjinnän viranomaisvalvontaa aluehallintavirasto. (Seta, i.a.-a.)

Tasa-arvo tarkoittaa sitä, että kaikilla ihmisillä on yhtäläinen arvo yksilöinä. Kaikilla on itsemäärittelyoikeus omaan sukupuoli-identiteettiinsä ja sen ilmaisuun. (Seta, i.a.-b.) Muutokset lainsäädännöissä ovat 2000-luvulla parantaneet sateenkaari-ihmisten asemaa yhteiskunnassa. Tasa-arvolakiin lisättiin vuonna 2014 pykälät sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun perustuvan syrjinnän ennaltaehkäisemisestä sekä syrjinnän kiellosta. Näillä pyritään ennaltaehkäisemään sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun kohdistuvaa syrjintää suunnitelmallisesti ja tavoitteellisesti sekä ihmisten asettamista eri asemaan sukupuoli-identiteetin tai sukupuolen ilmaisun vuoksi (L 1329/2014. 6. c §, 7 §.)

Huhtikuussa 2023 voimaan tuleva laki sukupuolen vahvistamisesta vahvistaa oikeutta yksityiselämään, henkilökohtaista koskemattomuutta, itsemääräämisoikeuden toteutumista sekä syrjimättömyyttä. Lain mukaan henkilö voidaan vahvistaa kuuluvaksi toiseen sukupuoleen, kuin mihin hänet on väestötietojärjestelmässä merkitty ilman lääketieteellistä diagnoosia tai todistusta lisääntymiskyvyttömyydestä. Tähän riittää henkilön oma selvitys siitä, että hän pysyvästi kokee kuuluvansa vahvistettavaan sukupuoleen. (Valtioneuvosto, i.a..) Aiemmin omaa identiteettiä vastaavan sukupuolimerkinnän saaminen oli pitkä

prosessi ja moni joutui vasten tahtoaan elämään omaa sukupuoli-identiteettiä ja sukupuolen ilmaisua vastaisen sukupuolimerkinnän kanssa. Lääketieteellisen diagnoosin saaminen oli usein vuosia kestävä prosessi ja vaatimus lisääntymiskyvyttömyydestä loukkasi ihmisoikeussopimuksia. (Amnesty, i.a.) Uusi laki on askel oikeaan suuntaan kohti tasa-arvoisempaa yhteiskuntaa.

2.2 Sateenkaari-ihmisten osallisuus yhteiskunnassa

Osallisuus on tärkeä perustarve kaikille. Ihmiset kuuluvat erilaisiin yhteisöihin, kuten perhe, ystävät, työyhteisö, yhteiskunta, ja jos heidät jostain syystä, kuten esimerkiksi sukupuoli-identiteetin tai sukupuolen ilmaisun vuoksi, suljetaan näiden ulkopuolelle, on kyse syrjinnästä. (Rondón García & Romero 2016). Suomessa on voimassa lainsäädäntö, jonka tulisi turvata kaikille yhtäläiset oikeudet olla osallisena yhteiskunnassa ja ennaltaehkäistä syrjintää. Kuitenkin keskustelu sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuudesta on monesti hyökkäävää, kyseenalaistavaa ja syrjivää. Moni näistä keskusteluista käydään kasvottomina ja nimettöminä Internetissä, jossa empaattinen kohtaaminen unohtuu helposti ja toisen ihmisen vahingoittaminen käy lähes huomaamatta. Internet on myös mahdollistanut nopean muutoksen, keskusteluja käydään paljon ja uusia termejä nousee pintaan. Jotkut voivat kokea näiden uusien sanojen käyttöönoton uhkaavan omaa minuutta tai vievän jotain itseltä pois. Tämä voi aiheuttaa vastareaktion, vihan tunteita ja jyrkkien rajojen vetämistä. Tällainen reagoiminen ei edistä vuorovaikutusta eikä luo turvallisuuden tunnetta kenellekään. Keskusteluun on sovittava yhteiset, turvalliset säännöt jotta laajempaa kohtaamista voidaan lähteä rakentamaan. (Nousiainen, 2020, s. 15–16.)

Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyölle on tarvetta ja tämä näkyy esimerkiksi sateenkaari-ihmisten omilla keskustelufoorumeilla, joissa jaetaan kokemuksia palveluiden sensitiivisyydestä, jotta palvelujen käyttäjät voisivat säästyä kokemasta ennakoluuloja ja syrjintää. Myös eri tahot jakavat tietoa omista palveluistaan, he voivat esimerkiksi tiedottaa sukupuolineutraaleista wc-tiloista. Tämänkaltaisille listauksille ja keskusteluille ei olisi samalla tavalla tarvetta, jos

palvelut koettaisiin lähtökohtaisesti sensitiivisiksi tai jos tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusasioista tiedotettaisiin aktiivisemmin. (Honkasalo & Salo, 2015, s. 148; Ryhtä & Hölttä, 2020, s. 156.) Monesti myös nuorten kanssa työskentelevien, esimerkiksi opetus-, hoito- ja sosiaalialan ammattilaisten, tietämys asioista on puutteellista, eivätkä he tiedä miten voisivat tukea ammatissaan sateenkaari-ihmisiä. Tilannetta voitaisiin parantaa tarjoamalla lisäkoulutusta ja koulutuksen sisältöjen päivittämistä yhdenvertaisuuden edistämiseksi. (Alanko, 2014, s. 11; Ryhtä & Hölttä, 2020, s. 156.)

2.3 Sukupuolisensitiivisyys

Sukupuolisensitiivisyydessä annetaan kaikille tilaa edustaa omaa sukupuoltaan haluamallaan tavalla, edistetään tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta ja ollaan tietoisia sukupuolen moninaisuudesta. Sukupuolisensitiivisyydessä tunnistetaan sukupuoliin liitettyjä stereotypioita ja arvioidaan niitä kriittisesti. (Salmenkangas & Wallin, 2019, s. 14.)

Sukupuolisensitiivisyys pyrkii rakentamaan maailmaa, jossa kaikki voivat tulla kuulluksi ja nähdyksi omana itsenään, kokea kuuluvansa yhteiskuntaan ja itselle tärkeisiin yhteisöihin sekä kokea itsensä ja elämänsä merkitykselliseksi riippumatta sukupuolesta tai muista ihmisyyden piirteistä. Sukupuolisensitiivisessä työssä pyritään ymmärtämään sitä, miten sukupuoli vaikuttaa lasten ja nuorten kasvuun, kehitykseen ja hyvinvointiin sekä pyritään avaamaan ja laajentamaan sukupuolittuneita käyttäytymismalleja ja sukupuolirooleja. Se tunnistaa tyttöjen ja poikien erilaiset kasvun ja kehityksen erityiskysymykset ja huomioi sukupuolten väliset erot, mutta ei arvota niitä. Sukupuolisensitiivisessä työssä sukupuoli nostetaan esiin myönteisenä voimavarana. (Loistosetlementti, i.a., Puijola i.a.-a.)

3 SUKUPUOLEN MONINAISUUS

3.1 Sukupuolen määritelmä

Sukupuoli koostuu erilaisista geneettisistä, kehityksellisistä, fysiologisista, hormonaalisista, psykologisista, sosiaalisista ja kulttuurisista ominaisuuksista. Sukupuolinormatiivisuus määrittelee ihmiset kaksijakoisen sukupuolijärjestelmän mukaan joko miehiksi tai naisiksi anatomisten ja biologisten piirteiden sekä ulkoisen olemuksen mukaan. Normin mukaan sukupuolet ovat vastakkaiset, muuttumattomat ja selkeästi toisistaan erotettavat. (Hästbacka & Siren, 2017, s. 9.)

Sukupuolen ilmaisu ja sukupuoli-identiteetti liittyvät oman sukupuolen kokemiseen ja sen ilmaisemiseen muille esimerkiksi nimen, olemuksen ja tekojen välityksellä. Ihmisen kasvaessa useimmissa tapauksissa sukupuolen ilmaisu ja identiteetti vastaavat syntymässä määritellyä identiteettiä, tätä kutsutaan cissukupuolisuudeksi (Alanko, 2014, s. 16.) Sukupuolinormit ovat odotuksia tietynlaisesta käytöksestä ja ulkonäöstä ihmiselle määritellyn sukupuolen perusteella. Cisnormatiivisuudessa jokainen ihminen sukupuolitetaan joko mieheksi tai naiseksi ja heiltä odotetaan tietynlaisia ominaisuuksia ja käyttäytymistapoja. Kenenkään sukupuolta ei voida kuitenkaan määritellä ulkonäön tai ruumiintoimintojen perusteella. (Ristkari & Suni, 2018, s. 55, 59.) Kun tehdään oletuksia vastaantulijan sukupuolesta ulkonäön perusteella tai ajatellaan työtoverin puolison olevan vastakkaista sukupuolta, on kyse heteronormatiivisista oletuksista. Tällaiset ennakkokäsitykset saattavat aiheuttaa ulkopuolisuuden kokemuksia ja vähemmistöstressiä niissä ihmisissä, jotka eivät koe sopivansa seksuaalista suuntautumista ja sukupuolta koskeviin yhteiskunnallisiin normeihin. Cis- ja heteronormatiivisuuden ympärille rakennettu yhteiskunta jättää normin ulkopuolella oleville hyvin vähän tilaa elää omannäköistä ja hyvältä tuntuvaa elämää. (Hästbacka & Siren, 2017, s. 19.)

3.2 Sukupuolen käsitteitä

Sateenkaari-ihminen on henkilö, joka kuuluu seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön. Sukupuolivähemmistöön kuuluvat transihmiset, intersukupuoliset, sukupuolettomat sekä sukupuoliristiriitaa kokevat ihmiset. Transihminen on yleiskäsite, jolla kuvataan kaikkia, joiden sukupuolen ilmaisu tai sukupuoli-identiteetti joskus tai aina eroaa odotuksista sille sukupuolelle, johon heidät on syntymässä määritelty. Näihin luetaan transsukupuoliset, muunsukupuoliset, transgenderit ja transvestiitit. Transihminen voi määrittellä itsensä myös transmaskuliiniksi tai -feminiiniksi, tällöin ei välttämättä puhuta mieheydestä tai naiseudesta ollenkaan vaan sukupuoli-identiteetissä merkittävää on maskuliinisuus tai feminiinisyys. (Hästbacka & Siren, 2017, s. 10–11.; Ristkari & Suni, 2018, s. 23.)

Transsukupuolisen henkilön syntymässä määritelty sukupuoli ei vastaa hänen oikeaa sukupuoltaan. Transnainen on nainen, joka on syntymässä määritelty mieheksi ja transmies on mies, joka on syntymässä määritelty naiseksi. Muunsukupuolinen henkilö voi olla yhtä aikaa sekä mies että nainen tai jotain mieheyden ja naiseuden väliltä. Muunsukupuolinen voi olla sukupuoleltaan liukuva ja vaihteleva tai hän voi olla täysin mies-nais-jaon ulkopuolella. Muunsukupuolisuus voi tarkoittaa useita erilaisia sukupuolia ja sukupuolen kokemisen tapoja, sukupuoli voi olla esimerkiksi sekoitus maskuliinisuutta ja feminiinisyttä. Transgender voi olla sukupuoleltaan jotain muuta kuin nainen tai mies, mutta ei halua määrittellä sukupuoltaan tarkemmin. Transgender rikkoo sukupuoleen liittyviä normeja ja rajoja ja väistää tarkkoja määritelmiä. (Ristkari & Suni, 2018, s. 24.) Transvestiitti on usein tyytyväinen hänelle syntymässä määriteltyyn sukupuoleen, mutta kokee ainakin ajoittain tarvetta ilmaista toista sukupuolta pukeutumalla, eläytymällä tai laittautumalla. Hänelle on tärkeää tulla kohdatuksi siinä sukupuoleessa, jota hän kulloinkin ilmentää. (Hästbacka & Siren, 2017, s. 11.)

Intersukupuolisuus tarkoittaa sitä, että osaa lapsista ei voida syntymässä kehollisten tunnusmerkkien perusteella määrittellä mies- tai naispuolisiksi. Osa intersukupuolisista henkilöistä kokee sukupuoli-identiteettinsä joko mies- tai

naispuoliseksi, toiset määrittelevät itsensä intersukupuolisiksi tai käyttävät jotain muuta käsitettä. (Alanko, 2014, s. 18.) Kuten muidenkin lasten myös intersukupuolisen lapsen sukupuoli-identiteetti muodostuu ja kehittyy hänen kasvaessaan. Intersukupuolisuus on synnynnäistä, mutta se voi ilmetä vasta murrosikäisenä tai aikuisena. Sukupuoleton henkilö on syntymässä määritelty mieheksi tai naiseksi, mutta hänen sukupuoli-identiteettinsä on sukupuoleton tai hänellä ei ole sukupuolta. (Ristkari & Suni, 2018, s. 23–24.)

3.3 Lasten sukupuolisuus

Lapset kasvavat ja kehittyvät sukupuoleen monia erilaisia kehityspolkuja pitkin. Kehityopsykologiassa ajatellaan ympäristön ja geenien toimivan monimutkaisessa vuorovaikutuksessa ihmisen kehityksessä. Lapsen nähdään itse aktiivisesti vaikuttavan omaan kehitykseensä esimerkiksi omilla reaktioillaan ja tulkinnoillaan. Lapsi alkaa yleensä tunnistaa ihmiset nais- tai miessukupuolisiksi 1,5–3 vuoden iässä, sukupuoli on ensimmäisiä sosiaalisia kategorioita, joita lapsi oppii. Samaan aikaan lapsi alkaa yleensä tuntea olevansa poika tai tyttö. Lapsuudessa opetellaan oman kulttuurin sukupuolikäsityksiä ja rakennetaan kuvaa itsestä. Lapsen kasvaessa hänelle kehittyy sekä sukupuoli-että seksuaali-identiteetti. Sukupuoli-identiteettiin kuuluu tunne omasta mieheydestä, naiseudesta tai monimuotoinen kokemus sukupuolesta. Lapsi, joka kokee toisen sukupuolen kuin syntymässä määritellyn omakseen, tiedostaa sukupuoli-identiteettinsä tyypillisesti 2–3-vuotiaana, esipuberteetissa tai myöhäisessä nuoruudessa. Lapsi voi jo hyvin pienenä tiedostaa oman sukupuolensa ja ilmaista kokemustaan. (Huuska, 2012, s. 225–227.)

Osa lapsista kokee sukupuoli-identiteettinsä moninaisena tai vaihtelevana. Osalle sukupuoli-identiteetti syntyy vasta murrosiässä ja osa lapsista ei koe kuuluvansa mihinkään sukupuoleen. Lapsen liikkuaan sukupuolen kokemukseen voidaan mukautua pyrkimättä ohjaamaan lasta yhteen sukupuoleen. Lapsen kasvusuunta pidetään avoimena ja kaikki mahdolliset myöhemmät muutokset ollaan valmiita hyväksymään. Lapsen itseymmärrystä ja sukupuoli-identiteettiä tulee kunnioittaa, ja hänen tulee antaa tutkia omaa

sukupuoltaan ja sukupuoli-identiteettiään sekä sen ilmaisua. Huoltaja voi vahvistaa lapsen sukupuoli-identiteettiä, jolloin myös sukupuolinormeista erottuva lapsi saa kokemuksen nähdyksi ja hyväksytyksi tulemisesta sukupuolestaan. (Huuska, 2021)

Toisinaan lapsen käsitys itsestään ja ympäristön odotukset ovat niin suuressa ristiriidassa, että varhainen sukupuolitietoisuus vaihtuu hämmennykseen. Transihmisillä on erotettavissa kaksi kehityspolkua; toisessa he ovat lapsesta asti johdonmukaisesti ilmentäneet sukupuolirajan ylittävää identiteettiään, toisessa he pyrkivät puolustusmekanismeja käyttäen tukahduttamaan tai kieltämään sukupuolirajan ylittävän samastumiskokemuksensa. Defenssimekanismeja käyttävät yleisemmin lapset, joiden kasvuympäristö suhtautuu kielteisesti sukupuolen moninaisuuteen. Jos lapsen kokemus omasta arvosta muodostuu kielteiseksi, se voi aiheuttaa itseluottamuksen puutetta ja itseä rajoittavia ja rankaisevia sisäisiä toimintamalleja. Lapsi voi alkaa piilottaa ja hävetä sukupuolisamastumistaan, lapsi vartioi ja sensuroi esimerkiksi omia puheenaiheitaan, elekieltään sekä harrastus- ja vaatevalintojaan ettei oma sukupuolikokemus paljastuisi. Jos lapsi kokee, ettei häntä hyväksytä perheessään, hän voi alkaa vetäytyä tunneyhteydestä huoltajiinsa. Lapsi etsii vastavuoroisuutta ja sen epäonnistuessa hän kokee oman olemuksensa vääränlaiseksi. Tämä aiheuttaa häpeää, joka voi myöhemmin muuttua aggressioksi, masennukseksi ja vetäytymiseksi. Sukupuoleltaan erilainen lapsi voi kasvaessaan kehittää suojaroolin ja näytellä olevansa jotain muuta kuin on. (Huuska, 2012, s. 226–227, 237.)

3.4 Nuorten sukupuolisuus

Nuoruus alkaa fyysisestä puberteetista, jolloin sukupuolihormonien toiminnan käynnistyminen johtaa fyysiseen sukukypsyyteen ja aloittaa kehityspyrähdysten keskushermostossa. Nuoruusikä on itsensä etsimistä ja sopeutumista, jossa kehityksen fyysiset, psykologiset ja sosiaaliset osa-alueet ovat jatkuvasti vuorovaikutuksessa. Identiteetin rakentuminen on tärkeä vaihe nuoruusiän kehityksessä. Nuoren tulee antaa rauhassa tehdä valintoja ja tutustua

vaihtoehtoihin, sillä nuoren identiteetti on vielä keskeneräinen. Identiteettikehitystä työstetään erilaisten kokeilujen kautta ja sen tavoitteena on saavuttaa omalähtöinen ja myös vaihtuvissa olosuhteissa yhtenäisenä pysyvä identiteetti. Identiteetin osa-alueita ovat esimerkiksi uskonnollinen, etninen, seksuaalinen ja sukupuoli-identiteetti. (Kaltiala-Heino ym., 2018.)

Nuoruus on yksilön kehityksessä ainutlaatuista aikaa. Oman identiteetin kehittyessä ajatus siitä, että oma kokemus sukupuolesta tai seksuaalisesti suuntautumisesta ei vastaa enemmistön mielikuvia, voi olla raskas. Tähän vaikuttavat myös yhteiskunnan asenteet ja suhtautuminen. Valitettavan usein seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön kuuluvat nuoret kohtaavat ahdistelua, väkivaltaa ja syrjintää. Yhteiskunnan negatiiviset asenteet ja kielteinen suhtautuminen tekevät näiden nuorten kasvamisesta hyvin haasteellista. Nuori saattaa tuntea itsensä ulkopuoliseksi myös kotonaan huoltajien asenteiden tai kodin asettamien odotusten vuoksi. Huoltajien suhtautuminen lapsiinsa onkin hyvinvoinnin, psyykkisen terveyden ja kelpoisuuden kokemisen perusta. (Alanko, 2014, s.10, 21.)

4 SUKUPUOLIRISTIRIITA JA SIINÄ TUKEMINEN

4.1 Sukupuoliristiriita

Sukupuoliristiriita voidaan jakaa sosiaaliseen dysforiaan ja kehodysforiaan. Sosiaalinen dysforia syntyy, kun ihminen sosiaalisessa tilanteessa kohdataan väärän sukupuolen edustajana, esimerkiksi muunsukupuolista henkilöä puhutellaan tyttönä. Kehodysforiaa kokiessaan ihminen ahdistuu kehon sukupuolitetuista piirteistä, kuten esimerkiksi rinnoista tai peniksestä. Ihminen voi kokea nämä kehonosat vieraiksi ja inhottaviksi. (Ristkari & Suni, 2018, s. 24–25.)

Lapsen sukupuoliristiriita voi tulla esiin jo 2–3 vuoden iässä. Lapsi voi ilmaista samaistumistaan toiseen sukupuoleen sanallisesti, toiminnalla tai oireilemalla pahaa oloa. Pieni lapsi voi vielä kuvitella kehon muuttuvan itseksensä, mutta kasvun myötä lapsi joutuu kohtaamaan sukupuoliristiriitansa ja voi alkaa kokea painetta ja jännitystä sukupuoleen liittyen. Sukupuoliristiriitaa kokevien lasten ja nuorten kasvaessa tuen määrällä ja mielenterveysongelmien ennaltaehkäisyllä on suuri merkitys. On tärkeää tarjota kasvuympäristö, jossa lapsi saa elää minäkuvansa mukaisesti, eikä syntymässä määritellyn sukupuolen. (Laru, 2021.; Huuska, 2021.)

Sukupuoliristiriidan ymmärtäminen voi olla aluksi hankalaa. Läheisten voi olla vaikeaa tukea henkilöä, joka heidän silmissään muuttuu joksikin toiseksi, kuin minä he ovat aiemmin tätä pitäneet. Prosessin aikana käydään läpi monenlaisia tunteita ja muutoksen pelko on ymmärrettävää. On tärkeää pyrkiä keskustelemaan rauhassa mitä sukupuoliristiriita tarkoittaa sukupuoli-identiteettiään pohtivalle, on annettava tilaa ja vapautta käsitellä asiaa sekä elää omana itsenään. Sukupuoliristiriitaa kokeva henkilö kaipaa läheisiltään tukea, hyväksyntää ja mahdollisuuden olla oma itsensä ilman tuomitsemista ja häpeää. Varsinkin kodin tulisi olla turvallinen paikka, jossa tuetaan ja kannatellaan. (Ristkari & Suni, 2018, s. 167–170.)

Henkilöt, jotka kokevat voimakasta sukupuoliristiriitaa, voivat saada tilanteeseen helpotusta sukupuolenkorjaushoidoilla. Sukupuolen korjaaminen voi olla lääketieteellinen, sosiaalinen sekä juridinen prosessi. On tärkeää muistaa, etteivät kaikki transihmiset käy läpi korjaushoitoja, eivätkä korjaushoidot tee transihmisestä cisnormia toisintavaa miestä tai naista. Kaikki eivät koe kaksijakoista sukupuolinormia omakseen, eivätkä halua määritellä itseään naisiksi tai miehiksi, jotkut myös kokevat, ettei oman sukupuolen määrittely ole oleellista. (Ristkari & Suni, 2018, s. 46–47.)

4.2 Sosiaalinen transito

Sosiaalisessa transitiossa henkilö siirtyy elämään sukupuoli-identiteettinsä mukaisessa sosiaalisessa roolissa. Sosiaalisessa transitiossa ei suoriteta lääketieteellisiä toimenpiteitä, vaan se tapahtuu esimerkiksi vaatetuksen, hiustyylin, leikkien ja harrastusten avulla. (Sukupuolenosaamiskeskus, i.a.) Myös nimen vaihto voi olla osa sosiaalista transitiota, sillä nimi on tärkeä osa henkilön minuutta. Monille sukupuoliristiriitaa kokeville voi olla elämänlaatua parantavaa saada valita itselleen nimi, jonka kokee sukupuolittavan itseään oikein. Itse valittu nimi voi olla selkeästi eri sukupuolisen nimeksi mielletty tai sukupuolineutraali, jos halutaan välttää tiukkaa sukupuolittumista tai halutaan ilmaista sukupuolta, joka on neutraali tai muunsukupuolinen. Käyttämällä henkilön valitsemaa nimeä annetaan henkilölle kokemus siitä, että hänet otetaan tosissaan ja hän saa tukea ympäristöstään. (Taavetti, 2015, s. 35–36.)

Virallinen nimenmuutos on mahdollinen sukupuoliristiriidan vuoksi kaiken ikäisille lapsille, mutta sen voi suorittaa vain huoltajan luvalla. 15 vuotta täyttänyt voi hakea nimenmuutosta itsenäisesti. Sukupuoli-identiteetin mukainen juridinen sukupuolen vahvistaminen ei ole Suomessa mahdollista alle 18-vuotiailta. (Huuska, 2021.)

4.3 Lääketieteelliset korjaushoidot

Sukupuolenkorjaushoitoihin hakeudutaan pyytämällä lääkäriltä lähete sukupuoli-identiteetin diagnosointitutkimuksiin joko Helsinkiin sukupuoli-identiteetin tutkimuksen poliklinikalle tai Tampereelle TAYSin TRANS-poliklinikalle. On toivottavaa, että sukupuoli-identiteetti olisi tutkimuksiin hakeutuessa ollut tiedossa vähintään kahden vuoden ajan. Diagnoosin tekemiseen menee tavallisimmin noin vuosi, mutta se on yleensä mahdollista saada, kun on itse riittävän varma hoitotoiveistaan ja sukupuoli-identiteetistään. Sukupuoli-identiteetin tutkimusyksiköissä on työryhmät, joihin kuuluvat psykologi, psykologian erikoislääkäri, psykiatrinen sairaanhoitaja sekä TAYSissa sosiaalityöntekijä/perheterapeutti. Konsultoivia jäseniä ovat plastiikkakirurgi, endokrinologi sekä muut mahdolliset erikoislääkärit. Tutkimusjakson aikana tehdään erilaisia psykologisia testejä, joissa testataan henkilön persoonallisuuden rakennetta ja psyykkisiä selviytymiskeinoja ja arvioidaan henkilön toimintakykyä ja voimavaroja käydä läpi sukupuolen korjaushoidot, niin että se edistää henkilön hyvinvointia. Riittävä toimintakyky on edellytys fyysisille hoidoille, joten työryhmä arvioi tarvitseeko henkilö jotain muuta tukea ennen hoitojen aloittamista, kuten esimerkiksi sukupuoli-identiteetin selkiyttämistä terapian avulla. Tutkimusjakson aikana diagnosoidaan sukupuoliristiriidan kokemus sulkemalla pois muut psykiatriset sairaudet, jotka voisivat selittää sukupuoleen liittyvät muutostoiveet. (Sukupuolenosaamiskeskus, i.a.)

Diagnoosin asettamisen jälkeen voidaan aloittaa hormonihoitot. Maskulinisoivassa hoidossa henkilölle annetaan mieshormonia eli testosteronia, feminisoivassa hoidossa naishormonia eli estrogeenia ja antiandrogeenia, joka laskee testosteronitasoa ja tehostaa estrogeenin vaikutusta. Henkilölle järjestetään seurantatapaamisia sukupuoli-identiteetin tutkimuspoliklinikalla, joiden aikana työryhmä varmistuu diagnoosista ja tekee henkilön kanssa hoitopäätökset mahdollisista muista lääketieteellisistä hoidoista, kuten kirurgisista toimenpiteistä. Näitä toimenpiteitä ovat äänihuulileikkaukset, rintojen poisto eli mastektomia, rintaimplantit sekä sukelinkirurgia. Leikkauksiin hakeudutaan vain, jos henkilö kokee sen itse tarpeelliseksi. (Sukupuolenosaamiskeskus, i.a.)

4.4 Korjaushoidot alaikäisille

Suomessa fyysisten hoitojen aloittaminen alaikäisenä edellyttää hyvää toimintakykyä ja kypsyyttä, lapsesta asti jatkunutta transsukupuolisuutta sekä perheen tukea. Tämä tarkoittaa monesti hoitopolkujen venymistä vuosien mittaiseksi, sillä sukupuoliristiriita voi heikentää huomattavasti toimintakykyä ja monet kärsivät ahdistus- ja masennusoireista. Puberteetin alkuvaiheessa aloitetut fyysiset hoidot aloitetaan yleensä puberteetin jarrutushoidoilla ja jatketaan siitä nais- tai miestyypillisyyttä vahvistavalla hormoniterapialla. Syntymässä määritellyn sukupuolen puberteettikehitys jatkuu, jos jarrutushoidot lopetetaan. (Huuska, 2021.)

Osalla nuorista sukupuoli-identiteetti vaikuttaa jo niin vakiintuneelta, että he voivat aloittaa hormonaaliset hoidot. Tämä tapahtuu sukupuoli-identiteetin tutkimusryhmien lähetteellä Hyksin ja Taysin hormonipoliklinikoiden harkinnan mukaisesti. Nuoria seurataan koko prosessin ajan juridiseen sukupuolen vahvistamisen tai sukuelinkirurgisiin hoitoihin saakka, jotka ovat mahdollisia henkilön saavutettua täysi-ikäisyyden. (Kaltiala-Heino ym., 2018.)

4.5 Vähemmistöstressi

Vähemmistöstressiin voi liittyä kokemuksia torjutuksi tulemisesta, ulkopuolisuudesta, syrjinnästä ja syrjinnän pelosta. Kaikki vähemmistöön kuuluvat saattavat kärsiä vähemmistöstressistä, vaikka heillä ei olisikaan omakohtaista kokemusta syrjinnästä, sillä yhteiskunnan asenteet ja syrjintä vaikuttavat kaikkiin vähemmistöön kuuluvien hyvinvointiin. (Hästbacka & Siren, 2017, s. 19.)

Vähemmistöstressillä on fysiologisia, sosiaalisia ja psykologisia vaikutuksia. Psykologisiin vaikutuksiin kuuluvat kielteiset uskomukset itsestä tai läheisestä, sekä itse-epäily. Fyysisiä vaikutuksia voivat olla verenpaineen nousu, jännittyneisyys ja unettomuus. Sosiaalisia vaikutuksia ovat esimerkiksi

heikentynyt luottamus muihin ihmisiin, viranomaisiin ja yhteiskuntaan. (Huuska, 2021.)

Vähemmistöstressin vuoksi monet sukupuoli-vähemmistöön kuuluvat ihmiset ovat erityisen tarkkoja siitä, kuinka heidät kohdataan. Ihminen, jolla on paljon negatiivisia kokemuksia tilanteista, joissa hän on hakenut apua voi olla herkistynyt havaitsemaan tai tulkitsemaan työntekijän asenteita ja ennakkoluuloja. (Väisänen, 2020.)

4.6 Huoltajan rooli

Lapsen kokiessa sukupuoli-identiteettinsä toisin kuin syntymässä on määritelty, voi huoltaja joutua tilanteeseen, josta hänellä ei entuudestaan välttämättä ole kovinkaan paljon tietoa tai kokemusta. Tämä voi herättää monenlaisia tunteita, myös hämmennystä, surua ja pelkoa. Surun tunteita voi aiheuttaa varsinkin se, ettei voi suojella lasta kaikelta siltä, mitä muutokset tuovat tullessaan. Huoltajan tulee kuitenkin muistaa, ettei ole lapsen tehtävä käsitellä aikuisen tunteita, vaan hänen on itse löydettävä omat kanavat tunteiden käsittelylle, kuten esimerkiksi puoliso, ystävät tai vertaistukiryhmät. Toisten huoltajien on helppo kohdata ja ymmärtää lastaan, toisille se voi olla pitkä ja emotionaalisesti haastava prosessi. (Laru, 2021.)

Tutustumalla sukupuolen moninaisuuteen ja transihmisten tarinoihin, huoltajat pystyvät lisäämään omaa ymmärrystään siitä, mitä lapsi käy läpi. Huoltajien on myös hyväksyttävä se, etteivät he voi poistaa kaikkea sukupuolinormeihin ja sukupuoliristiriitaan liittyvää sisäistä ja ulkoista painetta, mutta he voivat olla lapsen tukena monin keinoin. Lasta voidaan esimerkiksi voimauttaa tekemällä näkyväksi sukupuolen moninaisuuden luonnollisuus sekä lapsissa että aikuisissa. Myönteiset samastumiskohteet, vertaistuki ja vertaisten tarinat auttavat lasta huomaamaan, että on muitakin sukupuoli-vähemmistöihin kuuluvia lapsia, eivätkä he ole tilanteessa yksin. (Huuska, 2021.)

Myös huoltajat voivat kokea vähemmistöstressiä. Sille heitä voivat altistaa muiden ennakkoluulot, syyllistäminen ja lapsen sulkeminen ulkopuolelle. Huoltajat saattavat joutua jännittämään ympäristön reaktiota heidän etsiessä lapselle apua ja tukea, esimerkiksi hakiessaan nimenmuutosta sosiaalisen transition takia. Vähemmistöstressiltä suojaavat vahva oma identiteetti, omien arvojen mukaan eläminen, aktiivinen tuen etsiminen itselle ja lapselle sekä sosiaalinen aktivismi epäkohtien muuttamiseksi yhteiskunnassa. Huoltaja voi välillä kokea olevansa ylihuolehtivainen tai liian valmistautunut vastoinkäymisiin, mutta huoltajan valmius puuttua epäkohtiin nopeasti auttaa lasta. (Huuska, 2021.)

4.7 Vertaistuen merkitys

Vertaisuus on keskinäistä asiantuntijuutta, tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta. Siihen liittyy luottamus ja vertaisen antama tuki eli vertaistuki. Luottamus mahdollistaa vuorovaikutuksen, tunteiden ilmaisemisen ja käsittelyn, toisten kokemuksista oppimisen sekä uusien selviytymiskeinojen löytämisen. Vertaistuessa ymmärretään muiden osallistujien tarpeet oman kokemuksen kautta. Vertaistuki sisältää ajatuksen siitä, ettei kukaan ole yksin ongelmiansa kanssa. (Mikkonen & Saarinen, 2018.)

Vertaistukiryhmän tuki voi parantaa elämäntilannetta ja kykyä auttaa toisia ja ottaa itse apua vastaan. Nähdäksesi ja kuullaaksesi tulemisen kokemus voi tuottaa korjaavan kokemuksen. Parhaimmillaan vertaistukiryhmässä oppiminen on monenkeskistä tiedon ja kokemusten jakamista. Ryhmässä on hyväksyttävää ilmaista kaikenlaisia tunteita ja monesti vertainen ymmärtää toisen tunteita oman kokemuksen pohjalta. Vertaistukiryhmän toiminnassa oleellista on keskinäinen tuki ja ehdoton luottamus. Vertaisuuden kokeminen ehkäisee ulkopuolisuutta ja lisää yhteisöllisyyttä. (Mikkonen & Saarinen, 2018.)

5 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TAVOITTEET

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli valmistaa opas sukupuoliristiriitaa kokevien lasten ja nuorten huoltajille. Opas tehtiin yhteistyössä Kuopion Tyttöjen Talon kanssa. Toive kehittämishankkeesta tuli suoraan työelämäkumppanilta. Heidän toiveenaan oli mahdollisimman helppolukuinen, tiivis tietopaketti, joka sisältää esimerkiksi perustietoa sukupuoliristiriidan kokemisesta, sanastoa sekä ohjeita siihen mistä voi hakea lisätietoa ja vertaistukea erityisesti Kuopion alueelta. Opasta voidaan tarjota lasten ja nuorten huoltajille tapaamiskäynneillä.

Kostamon ym. (2022) mukaan toiminnallisen opinnäytetyön tavoitteena on ammatillinen tuotos, joka palvelee toimintaympäristön arjen käytäntöjä. Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli koota laadukas ja monipuolinen opas ja näin tarjota työelämäkumppanille uudenlainen työkalu, jota voidaan käyttää asiakastyössä. Oppaan tavoitteena on olla tukena lasten ja nuorten huoltajille uuden tilanteen edessä. Se pyrkii lisäämään tietoutta sekä normalisoimaan puhetta sukupuolen moninaisuudesta ja tarjoamaan keinoja käsitellä tilannetta, jossa lapsi tai nuori kokee sukupuoliristiriitaa. Tavoitteena oli myös löytää tukea ja vertaistukea tarjoavia palveluntarjoajia erityisesti Kuopion alueelta.

6 SETTLEMENTTI PUIJOLA JA KUOPION TYTTÖJEN TALO

Setlementtiliike on poliittisesti ja uskonnollisesti sitoutumaton kansalaisliike ja monialajärjestö, joka pyrkii edistämään ihmisten välistä vuoropuhelua, elinikäistä oppimista sekä merkityksellisyyden kokemusta yhteiskunnassa. Setlementtityön toimintamuotoja ovat kansalaistoiminta, lapsi- ja nuorisotyö, opinto- ja kulttuuritoiminta, seniori- ja vanhustyö, monikulttuurinen työ sekä asumisen palvelut. Setlementtityö alkoi Suomessa 1918, kun Helsinkiin perustettiin ensimmäinen setlementtitalo. Setlementtiliikkeen tarkoituksena on tukea ihmisen hyvää elämää kaikissa elämäntilanteissa ja kannustaa ja tukea ihmisiä löytämään omat voimavaransa. Sen tavoitteena on olla mukana rakentamassa syrjimätön, yhdenvertainen, sosiaalisesti oikeudenmukainen ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. Setlementtiliike tuottaa myös yhteiskunnallisesti vaikuttavia sosiaali- ja terveystalouksia. (Setlementti, i.a.)

Setlementti Puijola on Kuopion alueella toimiva Setlementtiliittoon kuuluva paikallisyhdistys. Sen keskeiset arvot ovat yhdenvertaisuus, paikallisuus, oikeudenmukaisuus sekä vastuullisuus ja luottamus. Puijola tarjoaa monenlaisia palveluita kuten esimerkiksi neuvontapalveluja maahanmuuttajille, asumisneuvontaa, tukea rikostaustaisille, nuorisotyötä sekä seksuaaliterveystyötä. Kuopion Tyttöjen Talo on osa Setlementti Puijolaa. (Puijola, i.a.-b.)

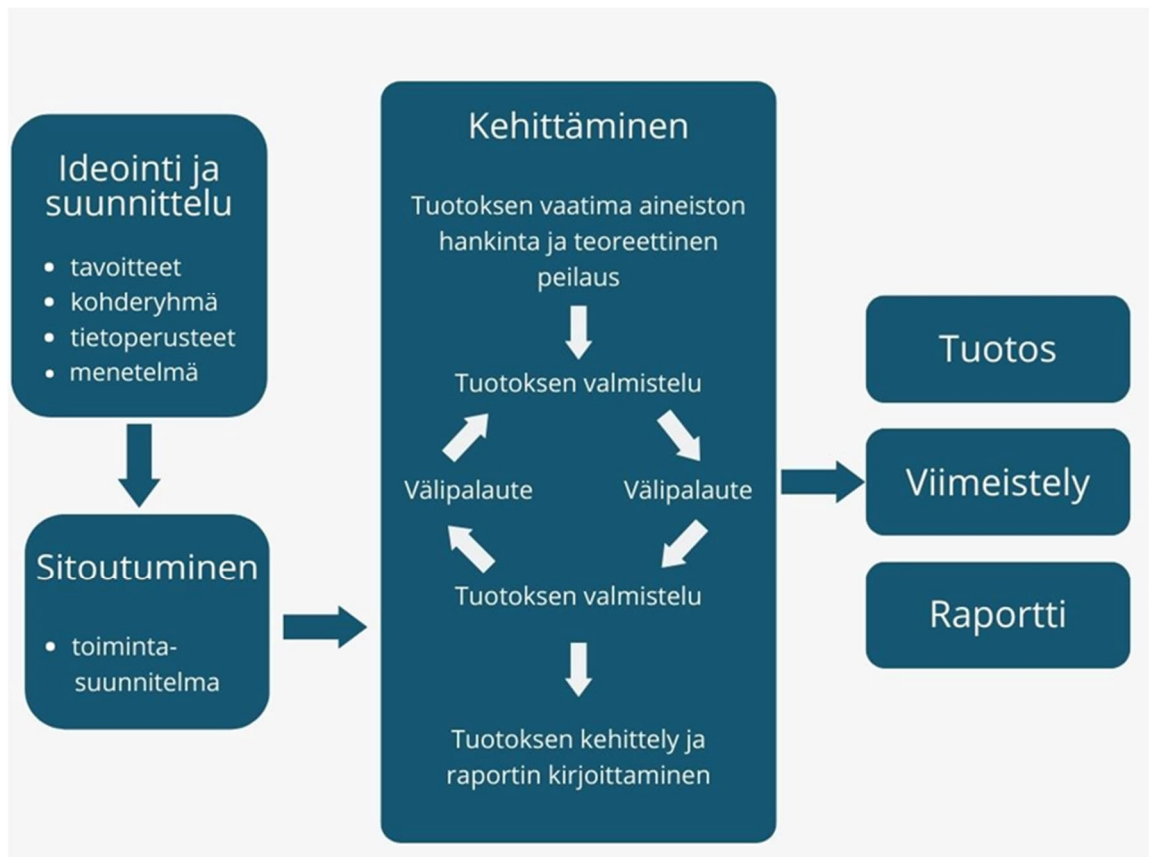
Kuopion Tyttöjen Talolla tehdään sekä nuorisotyötä, että työtä seksuaaliterveyden edistämiseksi. Tyttöjen Talolla pyritään luomaan tila, jossa kaikki voivat tulla nähdyiksi ja kuulluiksi ja johon kaikilla on mahdollisuus tulla mukaan. Toiminta on tarkoitettu 12–29-vuotiaille ja nuoret voivat itse osallistua toiminnan suunnitteluun ja toteuttamiseen. Kaikki toiminta on ammatillisesti ohjattua ja työtä tehdään sukupuolisensitiivisellä otteella. Tyttöjen Talolle voi varata henkilökohtaisen keskusteluajan, tarjolla on sekä avoimia että suljettuja ryhmiä kaikille avointa yhteisötoimintaa sekä sosiaalisessa mediassa tehtävää työtä. (Puijola, i.a.-a.)

Tyttöjen Talon seksuaaliterveyttä edistävään työhön kuuluu seksuaaliväkivaltatyö, seksuaalikasvatus sekä tuen tarjoaminen sukupuolistunutta väkivaltaa kokeneille. Tyttöjen Talolta on saatavilla myös seksuaalineuvontaa ja -ohjausta, jossa voidaan keskustella esimerkiksi seksuaalisuudesta, seksuaalisesta suuntautumisesta, sukupuolisuudesta, sukupuoli-identiteetistä, parisuhteista tai kehossa tapahtuvista muutoksista. Kyseessä voi olla esimerkiksi sukupuoliristiriitaa kokeva lapsi/nuori sekä hänen huoltajansa, jotka tulevat tapaamiskäynnille. (Puijola, i.a.-c.) Oppaan on tarkoitus toimia työkaluna juuri tässä työssä.

7 KEHITTÄMISPROSESSI

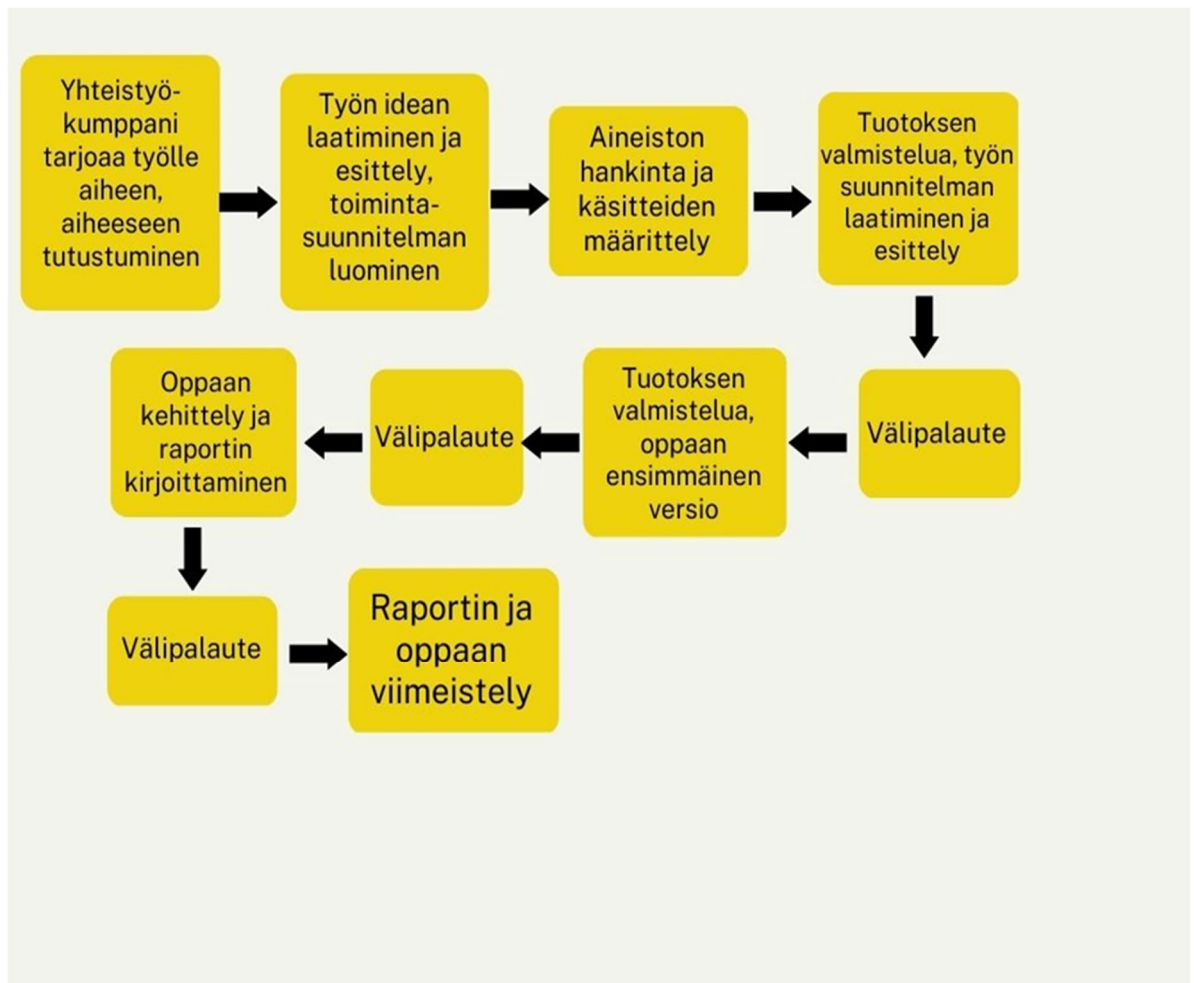
7.1 Kehittämispainotteinen opinnäytetyö

Kuvio 1. Toiminnallinen opinnäytetyö. (Kostamo ym. 2022).

Kostamon ym. (2022) mukaan (kuvio 1.) kehittämispainotteinen opinnäytetyö on yksi tutkimuksellisen kehittämisen tapa. Opinnäytetyössä tuotetaan tuotos sekä raportti, joka kuvaa tuotokseen liittyviä lähtökohtia, valintoja ja ratkaisuja perusteellisesti. Tuotoksessa tehdyt ratkaisut kootaan lähdekirjallisuudesta sekä tuloksista, jotka on saatu aiemmin tehdyistä tutkimuksista ja hankkeista. (Kostamo ym. 2022.)

7.2 Opinnäytetyön prosessi

Kuvio 2. Opinnäytetyön vaiheet tässä opinnäytetyössä.

Yllä olevassa kuviossa (kuvio 2.) esitellään tämän opinnäytetyön toimintavaiheet. Kostamon ym. (2022) mallin mukaisesti prosessi alkoi opinnäytetyön ideoinnilla ja suunnittelulla syksyllä 2021, jolloin olin yhteydessä Kuopion Tyttöjen Talon johtajaan Johanna Luomalaan. Sen jälkeen laadin ja esittelin työn idean ja aloin kerätä materiaalia, jota tarvitsin oppaan kokoamista varten. Olin yhteydessä Johanna Luomalaan ja kartoitimme yhdessä sitä, mikä oppaan tarkoitus olisi ja minkälaisia toiveita Kuopion Tyttöjen Talolla on oppaan suhteen. Tämän jälkeen laadin ja esittelin työn suunnitelman.

Kirjoitettuani opinnäytetyön teoreettisen tietopohjan aloin suunnitella oppaan sisältöä sieltä saadun tiedon pohjalta huomioiden työelämäkumppanin toiveet. Oppaasta haluttiin selkeä, helposti luettava ja toivottiin että siinä näkyisi paikallisuus. Oppaaseen toivottiin perustietoa ja sanastoa sukupuoliristiriidasta ja sen ympärillä olevista käsitteistä sekä linkkejä, joiden avulla löytää lisää tietoa ja vertaistukea. Oppaan toivottiin olevan maksimissaan 5–6 sivua pitkä paperinen opas, jota voidaan tarjota tapaamiskäynneillä. Työelämäkumppanilla ei ollut oppaan ulkonäön suhteen muita toiveita kuin se, että Setlementti Puijolan logon tulisi olla mukana. Opas toteutettiin Canva-ohjelmalla.

Oppaan ensimmäisen version valmistuttua tammikuussa 2023, lähetin sen Johanna Luomalalle välipalautetta varten. Tyttöjen Talon työntekijätiimi luki oppaan läpi antoi siitä palautetta. He toivoivat esimerkiksi, että oppaassa olisi otsikot tekstin selkeyttämiseksi ja tekstissä esitellyistä sukupuolenkäsitteistä karsittaisiin osa pois. Muokkasin opasta saamani palautteen perusteella ja lähetin sen uudelleen Johanna Luomalalle. Sain tarkennusehdotuksia tekstin selkiyttämiseksi sekä kommentteja Itä-Suomen yliopiston nuorisopsykiatrian professorilta Tommi Tolmuselta, jolle Johanna Luomala oli lähettänyt oppaan luettavaksi. Hän kommentoi, että oppaassa olisi hyvä mainita kuinka terminologia vaihtelee ja muuttuu nopeasti. Näiden kommenttien pohjalta valmistui oppaan viimeinen versio.

7.3 Oppaan sisältöjen luominen

Työn teoreettista osuutta tehdessäni luin paljon erilaisia lähdemateriaaleja ja rajasin niistä mahdollisimman ajanmukaiset ja luotettavat materiaalit. Niiden avulla lähdin työstämään opasta. Vilkan & Airaksisen (2003) mukaan hyvä opas on asiasisällöltään kohderyhmälle sopiva, selkeä, johdonmukainen ja informatiivinen. Opasta varten voi hankkia tietoa esimerkiksi kirjallisuudesta, tutkimuksista, internetistä, artikkeleista sekä laista ja asetuksista. Kaikki löydetty tieto ei välttämättä ole ajankohtaista tai luotettavaa ja siksi lähdekriittisyys on merkittävässä asemassa tiedonhaussa. Hyvä opas on käytännöllinen ja erottuu edukseen muista käytettävistä oppaista. (Vilka & Airaksinen, 2003.)

Toiveena oli 5–6 sivua pitkä opas, joten valitsin viisi aihepiiriä työelämäkumppanin toiveiden mukaisesti. Opas muodostuu kansilehdestä ja viidestä sivusta. Kun oppaan avaa, sen sisällä olevat kolme sivua käsittelevät sukupuolenkäsitteitä, sukupuoliristiriidan kokemista sekä sukupuolenkorjaushoitoja (Liite 1. Oppaan sisäsivut). Oppaan takasivuilla on vinkkejä ja tukea huoltajille tilanteen käsittelyyn sekä linkkejä, joiden takaa löytyy vertaistukea ja lisää informaatiota (Liite 2. Opas). Oppaan nimi Kuuntele, näe, luota – opas sukupuoliristiriitaa kokevien huoltajille nousi siitä ajatuksesta jonks koen olevan tärkein tilanteen käsittelyn alkuvaiheessa. Huoltajan tulee nähdä, olla läsnä, kuunnella, tarjota tukea sekä luottaa lapsen/nuoren omaan kokemukseen ja tunteisiin eikä vähätellä niitä.

Kenenkään sukupuolta ei voida määritellä vain ulkonäön tai ruumiintoimintojen perusteella. Sukupuoli-identiteetti ja sukupuolen ilmaisu liittyvät oman sukupuolen kokemiseen ja sen ilmaisemiseen muille esimerkiksi nimen, olemuksen ja tekojen välityksellä. (Alanko, 2014, s. 16; Ristkari & Suni, 2018, s. 55.) Opas sisältää sanastoa, jonka avulla pyrin lisäämään tietoa sukupuolen moninaisuudesta ja erilaisista sukupuoli-identiteeteistä. Sanasto oli myös työelämäkumppanin toiveissa. Valitsin lopulliseen oppaaseen termit transihminen, transsukupuolinen henkilö, muunsukupuolinen henkilö, transvestiitti sekä sukupuoleton henkilö.

Oppaaseen toivottiin perustietoa sukupuoliristiriidasta ja sen kokemisesta. Avasin termit sosiaalinen dysforia ja kehodysforia, sillä niitä käytetään usein erilaisissa sukupuoliristiriitaa käsittelevissä teksteissä. Sosiaalinen dysforia tarkoittaa sitä, kun ihminen sosiaalisessa tilanteessa kohdataan väärän sukupuolen edustajana. Kehodysforiaa kokiessaan ihminen ahdistuu kehon sukupuolitetuista piirteistä, kuten esimerkiksi rinnoista tai peniksestä. (Ristkari & Suni, 2018, s. 24–25.) Pyrin kirjoittamaan koko oppaan mahdollisimman selkeästi ja helppolukuisesti. Tekstit eivät ole pitkiä, mutta sisältävät hyödyllistä informaatiota ja pyrkivät tekemään aiheesta helposti lähestyttävän.

Oppaaseen toivottiin hoitopolun kuvaamista, eli selitystä siitä miten edetään tilanteessa, jossa sukupuoliristiriidan kokemus on hyvin voimakas. Määrittelin mitä tarkoittaa sosiaalinen transitio, jossa henkilö siirtyy elämään sukupuoli-

identiteetin mukaisessa sosiaalisessa roolissa esimerkiksi vaatetuksen, hiustyylin ja nimenmuutoksen avulla. Sosiaalisen transition lisäksi henkilö voi hakeutua lääketieteellisiin korjaushoitoihin pyytämällä lääkäriltä lähete sukupuoli-identiteetin diagnosointitutkimukseen joko Helsinkiin sukupuoli-identiteetin tutkimuksen poliklinikalle tai Tampereelle TAYSin TRANS-poliklinikalle. (Sukupuolenosaamiskeskus, i.a..)

Lopuksi kirjoitin vinkkejä siitä, miten huoltaja voi kohdata lapsen/nuoren tässä tilanteessa. Tutustumalla sukupuolen moninaisuuteen ja transihmisten tarinoihin huoltajat voivat lisätä omaa ymmärrystään siitä, mitä lapsi/nuori käy läpi (Huuska, 2021). Kirjoitin vertaistuen merkityksestä, sillä parhaimmillaan vertaisuuden kokeminen ehkäisee ulkopuolisuutta ja lisää yhteisöllisyyttä (Mikkonen & Saarinen, 2018). Kirjoitin huoltajan roolista turvallisen kasvuympäristön tarjoajana, jossa on tilaa ja vapautta käsitellä asiaa, sillä huoltajien suhtautuminen lapsiinsa on hyvinvoinnin, psyykkisen terveyden ja kelvollisuuden kokemisen perusta (Alanko, 2014, s.10, 21).

7.4 Paikalliset palvelut

Yksi opinnäytetyön tavoitteista oli löytää palveluntarjoajia, jotka tarjoavat erityisesti paikallista tukea ja vertaistukea. Olin opasta valmistaessa yhteydessä sähköpostitse Setaan, Sukupuolenosaamiskeskukseen, Pohjois-Savon Setaan, Translasten ja –nuorten perheet ry:en, Perhesuhdetukikeskukseen sekä Kuopion nuorisopalveluihin. Pyysin tietoa erilaisista ryhmistä ja muista tuen muodoista erityisesti Kuopion alueella.

Taulukko 1. Palvelut Suomessa.

Seta, Pohjois-Savon Seta	Ryhmätoiminnot tauolla. Aktiivisia sosiaalisessa mediassa, ilmoittavat siellä tapahtumista. Seta tarjoaa ryhmätoimintaa muualla Suomessa ja valtakunnallisesti toimintaa etänä.
Translasten ja –nuorten perheet ry	Toimintaa vain etänä.
Kuopion nuorisopalvelut	Sateenkaari-illat nuorille Kuopiossa, toiminnasta tiedotetaan sosiaalisessa mediassa. Toiminta ei ole lähtenyt aktiivisesti käyntiin.
Sukupuolenosaamiskeskus	Ryhmätoimintaa muualla Suomessa, valtakunnallisesti toimintaa etänä.
Perhesuhdetukikeskus	Ryhmätoimintaa muualla Suomessa, valtakunnallisesti toimintaa etänä.

Yllä olevasta taulukosta (taulukko 1.) voi nähdä, että Kuopion alueella ei ole tällä hetkellä tarjolla juurikaan paikallisia palveluita. Sen sijaan erilaisia tukimuotoja ja vertaistukiryhmiä löytyy verkosta useammaltakin palveluntarjoajalta. Perhesuhdetukikeskus ja Sukupuolenosaamiskeskus järjestävät verkossa chatteja ja tapaamisia, jotka tarjoavat vertaistukea transihmisten läheisille. Mukana on myös ryhmiä, jotka on erityisesti tarkoitettu huoltajille. Molemmat tahot järjestävät myös leirejä ja tapaamisia, mutta niitä ei ollut tällä hetkellä Kuopion alueella tarjolla. Sukupuolenosaamiskeskus tarjoaa nettisivuillaan myös paljon materiaalia, oppaita ja kokemustarinoita, joista huoltaja voi saada tietoa ja tukea.

Sosiaalisesta mediasta löytyy useita ryhmiä, joissa on tarjolla tietoa, tapaamismahdollisuuksia sekä vertaistukea. Translasten ja –nuorten perheet ry, Pohjois-Savon Seta ry sekä Trasek ry löytyvät niin Facebookista kuin Instagramistakin.

8 EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS

Ammattikorkeakoulun opinnäytetöiden tavoitteena on kehittää, tuottaa ja uudistaa työelämän käytäntöjä. Opinnäytetyön luotettavuutta voidaan arvioida yhdeltä osin sen mukaan, miten kehittämistyöhön osallistujat ovat olleet prosessissa mukana. (Karjalainen ym., 2020.) Opinnäytetyö tehtiin yhteistyössä Kuopion Tyttöjen Talon kanssa. He olivat mukana prosessissa sen alusta loppuun asti ja kehitin työtä saamani palautteen mukaan niin että siitä on mahdollisimman paljon hyötyä heille.

Asiantuntijuutta kehittävä ammatillinen toiminta on luonteeltaan järjestelmällistä, harkittua ja perusteltua. Perustelut tuotoksen ratkaisuihin kootaan ammatillisesta lähdekirjallisuudesta sekä aikaisempien projektien ja hankkeiden tuloksista. Luotettavuutta lisää myös aineisto, joka on koottu toimeksiantajan kanssa sovitulla ja tuotoksen kehittämiseen sovelletulla tavalla. (Kostamo ym., 2022.) Opinnäytetyössä käytetyt lähteet ovat tuoreita ja se onkin tästä aiheesta kirjoittaessa välttämätöntä, sillä aiheesta tehdään paljon uutta tutkimusta ja termit voivat muuttua nopeasti. Olen prosessin aikana lukenut ja vertaillut paljon erilaista lähdemateriaalia ja valinnut sieltä työn kannalta olennaisimmat ajankohtaiset lähteet. Opinnäytetyön luotettavuutta lisää se, että kuvaan raportissani kehittämisprosessia vaihe vaiheelta ja perustelen tekemiäni valintoja teoreettisen tietopohjan avulla.

Olin alun perin suunnitellut haastattelevani sukupuoliristiriitaa kokevien lasten ja nuorten huoltajia ja käyttäväni näitä haastatteluja tukena oppaan valmistamisessa. Olin yhteydessä useaan palveluntarjoajaan ja pyysin heiltä apua haastateltavien etsinnässä, mutta en saanut vastakaikua. Koin, että jos olisin itse lähtenyt etsimään haastateltavia, opinnäytetyöni aikataulu olisi venynyt entisestään. Opas on koottu teoreettisen tietopohjan sekä työelämäkumppanin toiveiden ja palautteiden perusteella. Haastattelujen käyttö olisi voinut lisätä oppaan luotettavuutta ja tehdä siitä käyttäjäläheisemmän.

Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvoston Arenen (2020) opinnäytetyön eettisten ohjeiden mukaisesti perehdyin opinnäytetyöni aiheeseen laajasti, pohdin työn edellyttämiä resursseja sekä hyvää tieteellistä käytäntöä ja sen vastuuta. Pyrin käyttämään työssäni mahdollisimman tuoreita lähteitä, jotta ne ovat esimerkiksi sanastoltaan ajankohtaisia. Kirjasin myös kaikkien tekstien, tulosten ja muiden aineistona käytettyjen materiaalien tekijät ja lähteet lainsäädäntöä noudattaen ja hyvän tutkimustavan mukaisesti (Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene, 2020, s. 12.) Opinnäytetyön eettisyyden kannalta tärkeää ovat rehellisyys, vastuullisuus ja inhimillinen ote (Riihimäki & Keisala, 2021). Pidin nämä asiat keskiössä koko prosessin ajan.

9 POHDINTA

9.1 Opinnäytetyön tuotos ja teoreettinen tietopohja

Toteutin kehittämispainotteisen opinnäytetyön yhteistyössä Kuopion Tyttöjen Talon kanssa. Tuotin oppaan sukupuoliristiriitaa kokevien lasten ja nuorten huoltajille. Työelämäkumppani tulee käyttämään sitä työkaluna asiakastyössä. Opinnäytetyön aihe nousi suoraan työelämäkumppanin toiveesta, mutta minulla oli itselläni myös vahva kiinnostus aihetta kohtaan. Tavoitteena oli valmistaa opas, joka vastaa työelämäkumppanin toiveisiin ja keskittyy erityisesti Kuopion alueelta löytyvään tukeen ja vertaistukeen.

Oppaan tavoitteena oli pyrkiä lisäämään tietoutta ja normalisoimaan puhetta sukupuolen moninaisuudesta sekä tarjoamaan keinoja käsitellä tilannetta, jossa lapsi tai nuori kokee sukupuoliristiriitaa. Sukupuoliristiriitaa kokeva henkilö kaipaa läheisiltään tukea ja mahdollisuuden olla oma itsensä ilman tuomitsemista ja häpeää. Varsinkin kodin tulisi olla turvallinen paikka. Moni huoltaja voi kuitenkin kokea, että sukupuoliristiriidan ymmärtäminen on vaikeaa ja se voi aiheuttaa monenlaisia tunteita ja muutoksen pelkoa. (Ristkari & Suni, 2018, s. 167–170.) Opas ohjaa kuuntelemaan lasta tai nuorta, olemaan läsnä ja kyselemään. Pelkoa siitä, ettei tiedä tai osaa auttaa voi lieventää tutustumalla sukupuolen moninaisuuteen ja transihmisten tarinoihin sekä hakeutumalla vertaistuen piiriin. Vertaistuen tarjoaminen myös lapselle tai nuorelle auttavat häntä huomaamaan, että on muitakin sukupuolivähemmistöihin kuuluvia, eikä hän ole tilanteessa yksin (Huuska, 2021). Oppaassa on esitelty useita palveluntarjoajia, jotka tarjoavat vertaistukea ja lisää materiaalia aiheesta.

Opinnäytetyötä suunnitellessani minulla oli ajatuksena haastatella sukupuoliristiriitaa kokevia lasten tai nuorten huoltajia ja kysellä heidän ajatuksiaan ja toiveitaan oppaan suhteen. Olin yhteydessä useisiin palveluntarjoajiin ja kyselin, löytyisikö haastateltavia heidän kauttaan, mutta en saanut viesteihini vastakaikua. Koen, että aikataulu olisi venynyt entisestään, jos olisin lähtenyt itse etsimään haastateltavia ja näin ollen jätin haastattelut pois. Kokosin oppaan teoreettisen tietopohjan sekä työelämäkumppanin toiveiden ja

palautteiden perusteella. Opas on rakennettu tulostettavaksi, sillä työelämäkumppanin toive oli paperinen opas, jota voidaan jakaa asiakaskäynneillä. Opasta voidaan jatkossa myös muokata niin, että se voidaan laittaa esille esimerkiksi työelämäkumppanin verkkosivuille.

Koen, että opas on onnistunut ja tavoitteiden mukainen. Oppaan valmistumisprosessin aikana olen pyytänyt työelämäkumppanilta välipalautetta, joten heillä on ollut koko ajan mahdollisuus vaikuttaa lopputulokseen. Saamani palautteen perusteella koen oppaan vastaavan työelämäkumppanin toiveita ja tarpeita muilta osin paitsi paikallisten palveluntarjoajien osalta. Etsiessäni tietoa Kuopion alueella toimivista palveluntarjoajista jouduin toteamaan, että alueella ei ole tällä hetkellä Kuopion Tyttöjen Taloa lukuun ottamatta aktiivisia toimijoita. Verkosta palveluntarjoajia sen sijaan löytyy paljon ja tarjolla on monenlaisia chatteja, etätapahtumia sekä vertaistukiryhmiä.

Jatkotutkimuksena voisi tutkia, miten paikallisen vertaistukiryhmän puuttuminen vaikuttaa perheisiin, joissa lapsi tai nuori kokee sukupuoliristiriitaa ja miten etänä toimiva ryhmä toimii verrattuna paikalliseen ryhmään. Joillekin voi olla helpompaa kohdata etänä ja toiset kaipaavat kasvokkain kohtaamista, mutta esimerkiksi tässä tapauksessa paikallista vertaistukea ei ole tarjolla. Voisi myös tutkia miten Covid-19 pandemia on vaikuttanut vertaistukiryhmätoimintoihin. Kuopion alueella oli ennen pandemiaa Setan järjestämää ryhmätoimintaa, joka ei ole jatkunut pandemian jälkeen.

9.2 Ammatillisen osaamisen kehittyminen

Sosionomin kompetensseihin kuuluu yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon edistäminen, syrjäytymisen ehkäiseminen ja ammatillinen kriittinen reflektio (Diakonia-ammattikorkeakoulu, i.a.) Lasten ja nuorten sukupuoli-identiteettiin ja sukupuolen ilmaisuun liittyvät kysymykset herättävät paljon tunteita ja aiheesta on kirjoitettu paljon, joten lähdemateriaalin rajaaminen ja kriittinen pohdinta oli tärkeä osa opinnäytetyön teoreettista tietopohjaa rakentaessa. Luin paljon materiaalia, mutta kaikki lukemani ei päätynyt opinnäytetyöhön, sillä minun piti myös reflektoida mikä on oleellista työn kannalta ja rajata materiaalin määrää.

Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuteen liittyvät kysymykset ovat minulle todella tärkeitä ja myös se aiheutti välillä haasteita rajaamiseen. Minun piti monesti miettiä mikä on tärkeää juuri tämän työn kannalta.

Pyrin tämän työn avulla lisäämään tietoutta sekä normalisoimaan puhetta sukupuolen moninaisuudesta ja siten edistämään yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa sekä ehkäisemään syrjäytymistä. Prosessin aikana reflektoin sitä kuinka henkilökohtaiset arvot sekä ajatus- ja toimintamallit voivat vaikuttaa työhön ja asiakaskohtaamisiin. On todella tärkeää, että ajankohtaista tietoa on vapaasti saatavilla ja että varsinkin lasten ja nuorten kanssa työskentelevät ammattilaiset saavat koulutusta sukupuolen moninaisuuteen sekä tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen liittyvissä asioissa (Ryhtä & Hölttä, 2020, s. 156). Opin paljon uutta prosessin aikana ja koen kasvaneeni sosiaalialan ammattilaisena. Aiheeseen näin laajasti perehtyminen sai minut herkistymään entistä enemmän sille, miten voin työssäni kohdata ihmisiä sukupuolisensitiivisellä otteella.

Vielä loppumetreillä opinnäytetyö muuttui, kun hallitus hyväksyi maaliskuussa 2023 lain sukupuolen vahvistamisesta eli niin kutsutun translain. Laki pyrkii osaltaan parantamaan sukupuolivähemmistöjen asemaa osana muuta lainsäädäntöä, jonka pyrkimyksenä on turvata kaikille yhtäläiset oikeudet olla osallisena yhteiskunnassa ja ennaltaehkäistä syrjintää. (Valtioneuvosto, i.a.) Tämänkaltaiset lainsäädännöt parantavat tilannetta, mutta paljon on vielä matkaa siihen, että yhteiskunta on täysin yhdenvertainen ja tasa-arvoinen. Jokaisella pitäisi olla oikeus omaan sukupuoli-identiteettiin ja sukupuolen ilmaisuun ilman pelkoa syrjinnästä tai epätasa-arvoisesta kohtelusta. Uskon, että jos sukupuolen moninaisuus olisi normaali osa yhteiskuntaa, sukupuoliristiriidan aiheuttamat ongelmat vähenisivät, kun henkilön ei tarvitsisi pelätä tai ahdistua muiden reaktioista ja omassa sukupuoleessa avoimesti eläminen tulisi helpommaksi.

LÄHTEET

- Alanko, K., & Kaljunen, O. (2014). *Mitä kuuluu sateenkaarinuorille Suomessa?* Nuorisotutkimusverkosto: Nuorisotutkimusseura: Seta.
- Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene (2020). Ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettiset suositukset. Arene. <http://www.arene.fi/julkaisut/raportit/opinnaytetoiden-eettiset-suositukset/>
- Amnesty. (i.a.). *Itsemääräämisoikeus nyt! Miksi ja miten translaki tulee uudistaa?* https://www.amnesty.fi/itsemaaraamisoikeus-nyt-miksi-ja-miten-translaki-tulee-uudistaa/?post_date=20220916144320
- Anttonen, E. (2007). *Sukupuolisensitiivisyys kansalaistoiminnassa ja nuorisotyössä.* (Humak. Sarja C. Oppimateriaaleja 13). Humanistinnen ammattikorkeakoulu. <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/38293/978-952-456-066-5.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Diakonia-ammattikorkeakoulu. (i.a.). *Osaamisvaatimukset: sosionomi (amk).* <https://www.diak.fi/opiskelu/opiskelijan-polku/opintojen-suorittaminen/arviointi/osaamisvaatimukset-sosionomi/>
- Honkasalo, V. & Salo, A. (2015). Sateenkaarinuorten vapaa-aika ja yhdenvertaisuus. Teoksessa S. Myllyniemi (toim.) *Ihmisarvoinen nuoruus. Nuorisobarometri 2014.* Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö & Nuorisiasiain neuvottelukunta & Nuorisotutkimusseura https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2015/03/Nuorisobarometri_2014_web.pdf
- Huuska, M. (2012). Sukupuolen monimuotoisuuden ammatillinen kohtaaminen. Teoksessa L. Tuovinen, O. Ståhlström, J. Nissinen & J. Hentilä (toim.) *Saanko olla totta? Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus.* Gaudeamus.
- Huuska, M. (2021). ”Vanhempi voi joutua taistelemaan lapsensa puolesta” teoksessa A. Kärjä. *Näen sinut: Opas lapsen sukupuolen moninaisuuteen.* BoD - Books on Demand.

- Hästbacka, N. & Siren, I. (2017). *“Ehkä ne on senkin takia ollut hiljaa” Ammattilaisten valmiudet kohdata sateenkaarinuoria ja huomioida moninaisuutta päihde- ja mielenterveystyössä.*
Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura. Verkkojulkaisuja 114. https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/sateenkaarinuoret_raportti_verkko.pdf
- Kaltiala-Heino, R., Työläjärvä, M. & Suomalainen, L. (2018). Kun sukupuoli on nuorelle ongelma. *Duodecim*. [https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/118295/Kun sukupuoli on nuorelle ongelma 2018.pdf](https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/118295/Kun_sukupuoli_on_nuorelle_ongelma_2018.pdf)
- Karjalainen, A. L., Kivirinta, M., Nylund, M., Valtonen, M., & Vesterinen, O. (toim.) (2020). Osallistavan ja tutkivan kehittämisen opas 2.0. Tutkimus ja kehittämistyön luotettavuus. (Diak opetus, 7). Diakonia-ammattikorkeakoulu.
<https://libguides.diak.fi/c.php?g=670543&p=4760642>
- Kostamo, P., Airaksinen, T., & Vilkkä, H. (2022). Kirjoita itsesi asiantuntijaksi: Opas toiminnalliseen opinnäytetyöhön. Art House.
- L1325/2014. Yhdenvertaisuuslaki. 30.12.2014/1325.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141325>
- L609/1986. Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta. 30.12.2014/1329.
<https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1986/19860609>
- Laru, S. (2021). ”Jarruta ja hengitä – tiedosta että uuteen sopeutuminen vie aikaa.” teoksessa A. Kärjä. *Näen sinut: Opas lapsen sukupuolen moninaisuuteen.* BoD - Books on Demand.
- Loistosetlementti. (i.a.). *Sukupuolisensitiivinen sosiaalinen nuorisotyö.*
<https://loistosetlementti.fi/sukupuolisensitiivisyys/perusteet/>
- Mikkonen, I., & Saarinen, A. (2018). Vertaistuki sosiaali- ja terveysalalla. Tietosanoma.
- Nousiainen, S. (2020). *Sukupuoleen katsomatta: Kuinka kohdata moninaisuus.* Atena.
- Puijola. (i.a.-a). *Tyttöjen Talo.* <https://www.puijola.net/tyttojen-talo/>
- Puijola. (i.a.-b). *Puijola.* <https://www.puijola.net/puijola/>
- Puijola. (i.a.-c). *Seksuaaliterveystyö.*
<https://www.puijola.net/palvelut/seksuaaliterveystyo/>

- Riihimäki, T. & Keisala, S. (2021). Eettisyys opinnäytetyössä. [Video; luentotallenne] Diakle. <https://diakle.diak.fi/login/index.php>
- Ristkari, M. & Suni, N. (2018). *Sukupuolena ihminen*. Tammi.
- Rondón García, L. M., & Romero, D. M. (2016). *Impact of Social Exclusion in Transsexual People in Spain From an Intersectional and Gender Perspective*. SAGEOpen, 6(3).
<https://doi.org/10.1177/2158244016666890>
- Ryhtä, T. & Hölttä, H. (2020). Huomioita sateenkaarinuorista palveluiden käyttäjinä. Teoksessa P. Berg & S. Myllyniemi (toim.) *Palvelu pelaa! Nuorisobarometri 2020*. Valtion nuorisoneuvosto, Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto & Opetus- ja kulttuuriministeriö. <https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2021/03/nuorisobarometri-2020-web-1.pdf>
- Salmenkangas, M. & Wallin, R. (2019). *Sukupuolisensitiivinen hanketyö – Näkökulmia ja työkaluja nuorten parissa työskentelyyn*. (OIVA-sarja 10). Metropolia-ammattikorkeakoulu.
https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/275456/2019_OIVA_10_Sukupuolisensitiivinen_hanketyo.pdf?sequence=2&isAllowed=y
- Seta. (i.a.-a). *Tasa-arvolaki*. <https://seta.fi/ihmisoikeudet/tasa-arvo-ja-yhdenvertaisuus/tasa-arvolaki/>
- Seta. (i.a.-b). *Yhdenvertaisuuslaki*. <https://seta.fi/ihmisoikeudet/tasa-arvo-ja-yhdenvertaisuus/yhdenvertaisuuslaki/>
- Setlementti. (i.a.). *Mikä on setlementti?* <https://setlementti.fi/mika-on-setlementti/>
- Sosiaali- ja terveysministeriö. (2023). *Translaki*.
<https://stm.fi/hanke?tunnus=STM009:00/2021>
- Sukupuolenosaamiskeskus. (i.a.). *Sukupuolen korjausprosessi*.
<https://sukupuolenosaamiskeskus.fi/sukupuolen-korjaus/sukupuolen-korjaaminen/>

- Taavetti, R. (2015). *"Olis siistiä, jos ei tarttis määritellä..." Kuriton ja tavallinen sateenkaarinuoruus*. Helsinki:
Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto & Seta
http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/hyvinvoiva_sateenkaarinuori.pdf
- Taavetti, R., Alanko, K., Noora, H., Lehtonen, J. & Palojärvi, I. (2020).
Sateenkaareva nuoruus ja merkitykselliset ihmissuhteet.
Teoksessa A. Lahti, K. Aarnio, A. Moring & J. Kerppola (toim.)
Perhe- ja läheissuhteet sateenkaaren alla. Gaudeamus.
- Valtioneuvosto. (i.a.). *Laki sukupuolen vahvistamisesta tulee voimaan 3.4.2023*.
<https://valtioneuvosto.fi/-/1271139/laki-sukupuolen-vahvistamisesta-tulee-voimaan-3.4.2023>
- Vilkkä, H., & Airaksinen, T. (2003). Toiminnallinen opinnäytetyö. Tammi.
- Väisänen, (2020). Sensitiivinen kohtaaminen luo turvaa. julkaisussa A. Lahti, K. Aarnio, A. Moring & J. Kerppola (toim.) *Perhe- ja läheissuhteet sateenkaaren alla*. Gaudeamus.

LIITE 1. Oppaan sisäsivut

Sukupuolen moninaisuus

- *Transihminen* on yleiskäsite, jolla kuvataan kaikkia, joiden sukupuolen ilmaisu tai sukupuoli-identiteetti joskus tai aina eroaa syntymässä määritellystä sukupuolesta.
- *Transsukupuolisen henkilön* syntymässä määritelty sukupuoli ei vastaa hänen oikeaa sukupuoltaan.
- *Muunsukupuolinen henkilö* voi olla yhtä aikaa sekä mies että nainen tai jotain mieheyden ja naiseuden väliltä.
- *Transvestiitti* on usein tyytyväinen hänelle syntymässä määriteltyyn sukupuoleen, mutta kokee ainakin ajoittain tarvetta ilmaista toista sukupuolta pukeutumalla, eläytymällä tai laittautumalla.
- *Sukupuoleton henkilö* on syntymässä määritelty mieheksi tai naiseksi, mutta hänen sukupuoli-identiteettinsä on sukupuoleton tai hänellä ei ole sukupuolta.

Termit vaihtelevat, muuttuvat nopeasti ja voivat tarkoittaa eri asiaa eri ihmisille. Kun puhutaan sukupuolen moninaisuudesta, kysy rohkeasti: "Mitä tuo sana tarkoittaa sinulle?"

Sukupuoliristiriidan kokeminen

- *Sukupuoliristiriitä* syntyy, kun ihmisen kokemus omasta sukupuolesta ei vastaa syntymässä määriteltyä sukupuolta.
- Se voi aiheuttaa voimakasta ahdistusta ja masennusta sekä heikentää toimintakykyä.
- *Sosiaalisessa dysforiassa* ahdistusta aiheuttaa se, kun ihminen kohdataan väärän sukupuolen edustajana sosiaalisessa tilanteessa, esimerkiksi muunsukupuolista puhutellaan tyttöä.
- *Kehodysforiassa* ihminen ahdistuu kehon sukupuolitetuista piirteistä, esimerkiksi peniksestä tai rinnoista. Se voi tuntua psyykkisenä kipuna, inhona ja/tai outouden tunteina.

Hoitopolku

- Henkilöt, jotka kokevat voimakasta sukupuoliristiriitaa, voivat saada tilanteeseen helpotusta sukupuolenkorjaushoidoilla.
- *Sosiaalisessa transitiossa* henkilö siirtyy elämään sukupuoli-identiteetin mukaisessa sosiaalisessa roolissa esimerkiksi vaatetuksen, hiustyylin ja nimen muutoksen kautta. Virallinen nimenmuutos on mahdollinen sukupuoliristiriidan vuoksi kaikenikäisille, mutta sen voi suorittaa vain huoltajan luvalla. 15 vuotta täyttänyt voi hakea nimenmuutosta itsenäisesti.
- *Lääketieteellisiin korjaushoitoihin* hakeudutaan pyytämällä lääkäriltä lähete sukupuoli-identiteetin diagnosointitutkimuksiin joko Helsinkiin sukupuoli-identiteetin tutkimuksen poliklinikalle tai Tampereelle TAYSin TRANS-poliklinikalle. Fyysisten hoitojen aloittaminen alaikäisenä edellyttää hyvää toimintakykyä ja kypsyyttä, lapsesta asti jatkunutta transsukupuolisuutta sekä perheen tukea.

LIITE 2. Opas

Kuuntele, näe, luota

Sukupuolivähemmistöön kuuluva voi kokea elämänsä aikana monenlaisia haasteita ja silloin läheisten tuki on todella tärkeää. Saatat kokea, ettet tiedä miten voit auttaa ja tukea. Voit oppia paljon kuuntelemalla lasta/nuorta ja olemalla läsnä sekä tutustumalla sukupuolen moninaisuuteen ja transihmisten tarinoihin.

- Ole ylpeä lapsesta/nuoresta, joka on uskaltanut tuoda asian esille. Kaikki voivat osaltaan auttaa luomaan maailmaa, jossa jokainen on arvostettu ja rakastettu omana itsenään.
- Anna lapsen/nuoren tutkia omaa sukupuoltaan ja sen ilmaisua. Kunnioita hänen itseyttänsä.
- Anna tilaa ja vapautta käsitellä asiaa. Luo kasvuympäristö, jossa on mahdollisuus olla oma itsensä ilman tuomitsemista ja häpeää.
- Tilanne herättää monenlaisia tunteita myös sinussa. Löydä itsellesi sopivat keinot niiden käsittelyyn. Vertaistukiryhmät ovat kullannarvoisia ja tarjoavat tukea, yhteisöllisyyttä sekä luottamuksellisen paikan keskusteluille ja kysymyksille.

Puijolan seksuaalineuvonta
ja -ohjaus

Sukupuolenosaamiskeskus.fi
*materiaalia, oppaita, kokemustarinoita
ja vertaistukiryhmiä läheisille etänä*

Perhesuhdekeskus.fi
*Vertaischatit sateenkaarevien lasten ja
nuorten huoltajille*

Trasek.fi

Transperheet.fi

Transperheet

Seta

Pohjois-Savon Seta

Trasek

kuopiontyttöjentalo

Kuuntele näe luota

*Sukupuoliristiriitaa
kokevien läheisille*

**Setlementti
Puijola**